

KUNIGŲ STRAZDO IR VALMIKO KOVA SU VILNIAUS CENZŪRA*

Vincas Maciūnas

Kajetono Nezabitauskio sudarytoje lietuvių bibliografijėlėje, įdėtoje jo 1824 m. išspausdintan elementoriuon *Naujas mokslas skaytima diel mažū vaykū Žemaycziu yr Lietuwos*, skaitome šias žinias apie porą spaudai parengtų, bet taip ir neišspausdintų rankraščių: *Daynas arba Dayniuszkas sudietas par K. Drazdawska, yr K. Rappola Olechnawiczia – bus yszduotas par Kun. W. M. Wilmika P. W. K. W. Wilniuje Drukar: K. K. Bazyljonu. Tarmrieda (gramatyka) Lenkiszkay-Letuwiszka paraszita par kun. A. Butkiewiczia Bazylion. dar Rankas-Raszte¹.*

Ligi šiol gavus tenkintis šia lakoniška bibliografinė pastaba, dabar jau pavyko Vilniaus bibliotekų ir archyvų lobyne aptikti kiek daugiau žinių apie minėtųjų rankraščių likimą, taip pat ir naujų duomenų apie jų ligi tol mums mažai težinomą leidėją.

Kun. Vincas Valmikas ar Vilmikas [1] gimęs apie 1779 m. (1827 m. buvo 47 m. amžiaus) Šiaulių apskrities Šaukėnų parapijos, turbūt Kryklių kaime, kur pagal 1795 m. valstiečių surašymą gyveno jo tėvas valstietis Jonas Valmikas su savo sūnumis Vincu ir kt. 1795–1800 m. mokėsi Kražiuose karmelitų laikomoje mokykloje. 1800 VII 1 įstojo Tytuvėnuose į Bernardinų ordiną. 1807 III 28 buvo išventintas kunigu Slanime. 1810 VI 6 buvo, kaip jis pats

* Rankraštis saugomas LNB RKRS, F47-99, I.1–24. Publikuota: Maciūnas Vincas. Rinktiniai raštai. Senoji Lietuvos literatūra, t. 14, Vilnius, 2003, p. 357–373.

1 Toliau mašinraštyje liko toks perbrauktas tekstas: „Vilniaus XIX a. pradžios cenzūros knygoose, saugomose Lietuvos mokslų akademijai atitekusiamė buv[usios] Vilniaus lenkų mokslo mėgėjų draugijos rankraščių rinkinyje (rankraščiai nr. Nr. 388 ir 389), pavyko aptikti žinių apie minėtųjų rankraščių likimą, o taip pat ir naujų ryškių bruožų įdomios žemaitiškų kantičkų leidėjo kun. Vinco Vilmiko (ar Valmiko) asmenybės charakteristikai. Apie kun. Vilmiko gyvenimą žinių neperdaugiausia teturime. Po ranka neturint pilno Lietuvos vyskupijų rubricelių rinkinio, tebuvo galima nustatyti tik kai kurias jo biografijos datas. Vilniaus diecezijos rubricelėje 1819 metams Vilmikas pažymėtas Vilniaus katedros vikaru, turinčiu 38 metus amžiaus ir kunigavusiu jau 12 metų. Taigi jis bus gimęs 1780-81 metais ir kunigu išvėstas 1806–07 m. Vilniun bus atsikėlęs 1817 ar 1818 metais, nes 1817 metams skirtoje, taigi 1816 metų pabaigoje spausdintoje rubricelėje jo pavardės dar nėra (1818 m. rubricelės nepavyko gauti). Anksčiau matyti, bus kunigavęs Žemaičių vyskupijoje, iš kur ir yra kilęs. Antai I. Jucevičius rašo, kad Vilmikas esąs „rodem ze Žmudzini“ (Jucevičiaus rankraštis *Wiadomości Biograficzne i Literackie o uczonych žmudzinach*). Viename dokumente, kurs toliau šiame rašinyje cituojamas, nurodoma, kad Vilmikų šeima 1795 m. gyvenusi Beržėnų dvarui priklausiusiamė Krylių kaime Šiaulių apskrityje.

sakėsi, metropolito Siestšencevičiaus atleistas nuo vienuolio įžadų. Būdamas Vygrių diecezijoje, gavęs 1817 I 17 iš popiežiaus sekuliarizaciją. Atvykęs Vilniun, buvo 1818 m. paskirtas katedros vikaru, o 1822 m. ten pat viceprelatu ir pakantoriu (arba, kaip jis pats 1826 m. savo išleistųjų žemaitiškų kantičkų antraštėje rašo – pagiedojininku).

Kun. Valmikas buvo kilęs iš valstiečių, nors vėliau ir dėjosi bajoru iš senoviškos kryžiuočių kilimo giminės ir pasirašinėdavo V. M. iš Valmusų Valmiku. Kitų betgi dokumentuose ar tarnybiniuose raštuose buvo vadinamas tik Valmiku ar Vilmiku. Taip ir rubricelėse. Ir tik 1826 m. rubricelėse jis pavadintas Wilmik de Walmis Vincentius Martinianus.

Panorėjęs ir savo brolius išvaduoti iš pono valdžios, įklimpo į ilgą bylą su Kryklių kaimo savininku Bagdonavičium, savo skundais vargindamas ne tik Šiaulių žemės teismą, bet ir gubernijos valdybai ramybės neduodamas. Ir Vilniaus Romos Katalikų konsistorijai buvo su juo vargo. Susidomėta pagaliau, kaip jis buvo išvykęs į vadinamąją Lenkų Karalystę, kaip iš ten atsikėlė, kai metė vienuolio luomą, ar turėjo visus tam leidimus ir t.t. Nors Valmikas ir labai atkakliai įrodinėjo savo teises, betgi Petrapilio Romos Katalikų dvasinė kolegija savo 1827 IX 5 sprendimu liepė jį išvaryti atgal į Augustavo dieceziją. Mirė kun. Valmikas 1836 VIII 21.

Lietuvių raštijoje Valmikas žinomas kaip populiariųjų žemaitiškų kantičkų leidėjas. 1819 m. išėjo jo *Giesmes nobažnos*, kurių, rodos, trečiasis leidimas [2], pavadintas *Kantyczka Żemaytyszka arba giesmes nobažnos* pasirodė 1823 m. Vėliau kantičkos buvo spausdinamos 1826, 1831, 1834, 1837, 1840, 1844 ir 1850 m. Toliau, nuo 1855 m., buvo taisomos ir spausdinamos *giesmių šventų* antrašte.

Leisdamas savo giesmyną, Valmikas atsirėmė senuoju *Balsu širdies*, betgi šalia kitų yra įdėjęs ir savo paties giesmių, pvz., *Giesmie apey szwenta Wincenta Ferreriusza patroną dydziausiu Grieszninku sudieta par kunigą Wincenta izz Walmsu Walmika* [3]. Galimas dalykas, kad jo plunksnos darbas bus ir Pranciškaus Karpinskio populiariosios giesmės *Kiedy ranne wstaje zorze* vertimas-perdirbimas [4], nes pratarmėje Valmikas prašo atsiųsti jam įvairių giesmių, ypač vertimų iš lenkiškų kantičkų: „o labiausey giesmeles sudietos par rupesten Franciszkaus Karpinska metuose 1795“.

Kun. Valmikas nebuvo tik eilinis religinės literatūros gamintojas, bet jis bus pritapęs ir prie ano lietuvių rašytojų būrelio, veikusio Vilniuje apie 1823–1824 m. ir kurio lietuviškąją nuotaiką pagavo Simanas Stanevičius savo *Žemaičių šlovėje*. Štai jis ne tik leidžia tuo metu savo kantičkas, bet stengiasi

išspausdinti ir kitų mūsų rašytojų veikalus: Strazdo bei Rapolo Aleknavičiaus dainas ir kun. Aleksandro Butkevičiaus gramatiką. Paskui gi su dideliu atkaklumu kovoja su cenzūra dėl jų išleidimo.

Dabar susipažinsime bendrais bruožais su ano meto cenzūros santvarka, statutu ir praktika [5]. XIX a. Rusijoje labai šviesiai prasidėjo. Liberaliai išauklėtas jaunasis caras Aleksandras I, 1801 m. sėdęs sostan, tuojau susirūpino krašto švietimu, organizavo Švietimo ministeriją ir prie jos Vyriausiąją mokyklų valdybą, steigė naujus ir reformavo senus universitetus ir t.t. Padvelkė liberali dvasia, visi lengviau atsiduso, jausdami silpstant ligtolinius kultūrinio gyvenimo varžtus. Susirūpinta ir cenzūra. 1802 II 9 ukazu² panaikintos įvairios buvusios cenzūros įstaigos, o pati cenzūra pavesta civiliniams gubernatoriams, kurie tam reikalui turėjo naudotis mokyklų direktoriais. Taip norėta cenzūrą atimti iš mažamokslų valdininkų ir atiduoti į kompetentesnių švietimo srities darbuotojų rankas. 1803 I 26 ukazu cenzūra pavesta universitetams. Tai buvo patvirtinta ir įvairių universitetų statuteose. Štai Vilniaus universiteto 1803 IV 4 patvirtinimo akte skaitome: „Universitetas privalo turėti savo cenzūrą peržiūrėti akademiniam veikalams, taip pat ir kitoms mokslo bei literatūros knygoms bei kūriniams, spausdinamiems jo spaustuviėje arba jo išsirašomiems savo naudojimui iš užsienio. [...] Jo žiniai priklauso ir visų jo apygardos spaustuvių cenzūra“. Vilniaus universiteto statuto (1803 V 18) § 15 nurodoma, kad universitetas bendrame posėdyje kasmet renka iš kiekvieno skyriaus po vieną aktualų ar išsitarnavusį profesorių cenzorium.

Tuo pat metu Vyriausioji mokyklų valdyba rengė cenzūros statutą. Petrapilio mokslo apygardos globėjas Novosilcevas, vėliau taip negarbingai pasireiškęs Vilniaus filomatų-filaretų byloje, siūlė danų pavyzdžiu prevencinę cenzūrą pakeisti švelnia baudžiamąja. Tačiau daugumos pasisakyta už prevencinę cenzūrą, nors ir pripažinta, kad ji gali būti itin galinga, jei koks bailus ar įtaringas cenzorius bijos praleisti mintis, pasižyminčias naujoviškumu ar drąsumu [6]. Taigi 1804 VII 9 patvirtintasis cenzūros statutas išėjo labai liberalus, nes ir oficialieji sluoksniai cenzūrą laikė liūdna būtinybe [7].

1804 m. cenzūros statutas numatė cenzūros komitetus, renkamus iš profesorių ar magistrų ir esančius tiesioginėje universiteto žinioje (§ 4). Kilus komitete abejojimams, jis turėjo kreiptis per mokslo apygardos globėją į Vyriausiąją mokyklų valdybą (§ 14). Į ją galėjo kreiptis su skundais ir leidėjai ar autoriai, nepatenkinti cenzūros komiteto sprendimu (§ 40). Cenzūros tikslas

2 A) Įsaku, čia ir toliau.

esąs pateikti visuomenei tinkamas tikrajam švietimui ir dorovės ugdymui knygas, o priešingas tam sulaukyti (§ 2). Todėl be cenzūros negalinti išeiti nė viena knyga (§ 3). Cenzoriai turi žiūrėti, kad nebūtų išspausdinta knygų, kuriose būtų kas „priešinga tikybai, valdžiai, dorovei ir kurio nors piliečio asmens garbei“ (§ 15). Toliau cenzoriams rekomenduojama būti nuolaidiems ir nešališkiems; be to, dviprasmiškas vietas aiškinti cenzūruojamam veikalui palankia prasme (§ 21). Kuklus ir išmintingas tikėjimo, žmonijos, įstatymdavystės, valstybės valdymo ir panašių dalykų svarstymas ne tik neturįs būti draudžiamas, bet naudojasi visiška spausdinimo laisve švietimo pažangai (§ 22). Tam tikru disonansu statute skamba tik § 19: „Jei į cenzūrą bus atsiųstas rankraštis, pilnas minčių ir posakių, aiškiai paneigiančių Dievo buvimą, kylančių prieš tikėjimą ir tėvynės įstatymus, įžeidžiančių aukščiausiąją valdžią, ar visiškai priešingas visuomenės santvarkos ir ramybės dvasiai, tada komitetas tuojau praneša vyriausybei apie tokį rankraštį, kad ji surastų autorių ir pasielgtų su juo pagal įstatymus.“

Tačiau tas liberaliais posakiais išpuostas statutas praktikoje neapsaugojo spaudos nuo asmeninės nuožiūros cenzorių, kurie, kas kartą augant bendrai reakcinei dvasiai valdžios sluoksniuose, ypač po Napoleono karų, darėsi vis įtaringesni ir net smulkmeniškai priekabingi. Tokio bukapročio pedanto cenzoriaus tikras įkūnijimas buvo savo laiku išgarsėjęs Aleksandras Krasovskis, labai ilgai cenzoriavęs, kurs kartą, pvz., uždraudė spausdinti straipsnį apie grybų žalingumą motyvuodamas tuo, kad „grybai – stačiatikių pasninko valgis ir rašyti apie jų žalingumą reiškia griauti tikėjimą ir platinti netikėjimą“ [8].

Nors cenzūra buvo atiduota Švietimo ministerijos organams, betgi 1811 m. įsteigus Policijos ministeriją jai irgi buvo pavestos tam tikros cenzūrinės funkcijos. Ji turėjo žiūrėti ne tik, kad knygų rinkoje nekursuotų necenzūruotų leidinių, bet persekioti net ir cenzūros praleistas knygas, jei jos pasirodytų žalingos bendrai tvarkai ir ramybei [9]. Dėl to viso spaudos sąlygos tik pasunkėjo. Pvz., viena smulkmena: policijos ministras išsistengė, kad būtų neleidžiamos spausdinti kritikos apie imperatoriškojo teatro artistus.

Dar įtariau buvo žiūrima į politinių dalykų svarstymus. Padarius taiką su Napoleonu, 1808 m. buvo įsakyta cenzūrai žiūrėti, kad spaudoje nepasirodytų nieko, kas galėtų įžeisti Napoleoną ir Prancūziją. Paskiau aplinkraščių buvo tiesiog įsakyta nepraleisti bet kokių politinius klausimus nagrinėjančių straipsnių. Taigi paprastu aplinkraščiu buvo faktiškai panaikintas liberalusis cenzūros statuto § 22 [10]. Štai, pvz., cenzūra uždraudė spausdinti vieną netgi monarchistinės dvasios rašinį apie konstitucijas, kad visuomenėje nekeltų visokių nereikalingų politinių diskusijų.

Ypač jautriai buvo reaguojama į rašinius, kur buvo paliečiami baudžiamojo klausimai. Pvz., ištisą pasipiktinimo audrą sukėlė buvusio Vilniaus universiteto rektorius brolio žinomo ekonomisto Valerijono Stroinovskio veikalas *Apie dvarininkų sutartis su valstiečiais* rusiškas vertimas. Prieš vertėją net imtasi tarnybinių sankcijų. 1820 m. Maskvos universiteto prof. Čerepanovas buvo pašalintas iš cenzorių, o drauge ir iš dekanų, už tai, kad praleido viename žurnale straipsnį, kur, be kitko, rašoma, kad dėl Rusijos gerovės ir švietimo pažangos reikia duoti daugiau laisvės valstiečiams.

Susilaukdavo pabarimų ir Vilniaus cenzoriai, kaip antai, gavo išpėjimą prof. Ernestas Groddekas, 1813 m. praleidęs vieną masonišką knygą, ir kun. Pilypas Golianskis, 1818 m. leidęs spausdinti brošiūrą *Svarstymas, ar visiems be išimties galima skaityti Šv. Rašto knygas, spausdinamas liaudies kalba*, nes tuo pakenkęs valdžios proteguojamai Biblijos draugijai [11].

Reakcinei dvasiai valdžios sferose vis stiprėjant, 1804 m. cenzūros statusas faktiškai nustojo veikęs. Jau nuo 1820 m. buvo rengiamas naujas statuto projektas, kuris buvo baigtas 1823 m. Jame buvo numatyta cenzūros pareigas atimti iš universitetų ir pavesti specialiai sudarytiems komitetams. Mat tuo metu buvo prasidėję dideli universitetų (Kazanės, Petrapilio ir kitų) persekiojimai, liberalių profesorių atleidimai ir t.t. Tasai cenzūros statuto projektas, kiek pataisytas ir perdirbtas, buvo pagaliau 1826 VI 10 caro Mikalojaus I patvirtintas.

Naujasis statusas buvo nepalyginti griežtesnis ir ilgesnis už 1804 m. statutą (vienas turėjo tik 47 paragrafus, o kitas 230). Jame gana smulkmeniškai buvo nurodoma, kas turėjo būti cenzūros sekama ir draudžiama. Ypač akylai turėjo cenzūra žiūrėti, kad pro ją nepralįstų kas nors priešinga religijai ir valdžiai, būtent, kas griautų apreikštą tikėjimą (§ 159), mažintų pagarbą Stačiatikių Bažnyčiai ir jos hierarchams (§ 160, 161), kas rodytų autorių esant valdinio pareigų imperatoriui griovėją (tada autorius turi būti sulaikytas ir nubaustas) (§ 165), kas mažintų valdžios autoritetą (§ 167), kas silpnintų nuolankumą ir ištikimumą valdžiai ir įstatymams (§ 167), kas neigtų monarchinį valdymo būdą (§ 168), kas ižeistų Rusijai draugingas valstybes (§ 170) ir t.t. Turi būti draudžiami spausdinti visokie svarstymai apie valdymo reformas, apie luomų privilegijų pakeitimus, kol tai dar nėra valdžios aprobuota (§ 169). Toliau nurodoma, ko cenzorius turi žiūrėti dailiosios literatūros, istorijos, geografijos, filosofijos, teisės mokslo ir kt. veikaluose. Pvz., cenzorius turi žiūrėti, kokia dvasia parašytas istorijos veikalas. Antai griežčiausiai turėtų būti uždrausta istorijos knyga, kurioje, nors ir netiesiogiai, stengiamasi pateisinti visokius sukilėlius prieš teisėtą valdžią (§ 178) ar jie parodomi kaip aukos dėl visuomenės gerovės

(§ 179). Prieš filosofiją dar griežčiau pasisakyta, būtent: „Be mokyklinių logikos ir filosofijos knygų, reikalingų jaunimui, kiti šios rūšies veikalai, kupini naujųjų laikų bergždžių ir žalingų gudravimų, visai neturi būti spausdinami“ (§ 186). Leidžiant medicinos knygas reikia itin žiūrėti, kad laisvamanybė negalėtų jomis pasinaudoti, silpnindama lengvatikiuose švenčiausias žmogaus tiesas, pvz., tikėjimą sielos nemarumu ir t.t. (§ 193).

1826 m. statutas cenzūros funkcijas atėmė iš universitetų. Pagal jį cenzūros komiteto nariai nebebuvo universiteto renkami, o mokslo apygardos globėjui, kurio žiniai jie buvo pavesti, pristačius, švietimo ministro skiriami. Tokie cenzūros komitetai numatyti tik trys: Maskvoje, Vilniuje ir Tartu (Dorpatė). Kiekvienas turėjo po tris cenzorius ir sekretorių. Petrapilyje buvo Vyriausiasis cenzūros komitetas, kurs buvo tiesiog subordinuotas švietimo ministrui. Nepatenkintas cenzoriaus sprendimu autorius ar leidėjas galėjo skųstis cenzūros komitetui. Iš ten jo skundas su pridėtu rankraščiu turėjo būti nusiųstas ministrui ir jo sprendžiamas, prieš tai išnagrinėjus bylą Vyriausiajame cenzūros komitete (§ 79).

1828 m. cenzūros statutas vėl buvo žymiai pakeistas ir kiek sušvelnintas. Betgi tolesnių cenzūros istorijos etapų čia nebeliesime, nes tai išeitų iš šio rašinio ribų.

Strazdo eilėraščiai Vilniaus cenzūros komitetui buvo įteikti formaliai dar tebeveikiant 1804 m. cenzūros statutui. 1824 IX 16 Strazdo rankraštis buvo 18 puslapių ir susidėjo iš dviejų dalių, būtent: iš lenkiškos eiliuotos dedikacijos Žemaičių vyskupui Juozui Arnulfui Giedraičiui – *Dedykacya J. O. X. Józefowi Giedroyciowi Biskupowi księstwa Żmuydzkiego i Kawalerowi różnych orderów, Arye pasterskie* ir lietuviškų dainų – *Giesmes Swiatyszkas ir szwintas*.

Kaip žinome, ta pačia antrašte Strazdas jau 1814 m. buvo išspausdinęs savo 9 dainas ir 2 giesmes. 1824 m. rankraštis turėjo tuos pačius eilėraščius kaip ir 1814 m. leidimas, nes Strazdas vėliau prie savo skundo cenzūros komitetui rankraščio vietoje pridėjo 1814 m. savo knygutę, kuri ir buvo cenzūros komiteto sulaukyta, kaip spausdinta be cenzūros leidimo ir kaip turinti tas pačias dainas (*poeliku³ zakliučaet teže samye pesni*), kurios buvusios ir uždraustame rankraštyje (plg. žemiau spausdinamąjį Vilniaus cenzūros komiteto 1827 XI 10 raštą globėjui).

1814 m. Strazdas savo knygutę dedikavo (trumpai lenkiškai) kunigaikščiui Gasparui Giedraičiui, Žemaičių kanauninkui, kurio palankumą Strazdas paty-

3 A) Taip mašinraštyje ir V. Maciūno straipsnio publikacijoje „Rinktiniuose raštuose“ (p. 361; 366). Turėtų būti „poskolku“.

reš dar tebebūdamas seminarijoje. 1824 metais savo kūrinėlius (*arye pasterskie*) Strazdas lenkiškomis eilėmis dedikuoja vysk. Juozui Arnulfui Giedraičiui, žinomajam XIX a. pradžios žemaičių lietuviškojo sąjūdžio dalyviui ir rėmėjui, kuriam savo lietuviškus eilėraščius skyrė Poška, Klementas, Antanas Savickis ir kt., kartu ir pats išitraukdamas į tą sąjūdį.

Vilniaus cenzūros komitetas, savo posėdyje 1824 IX 30 apsvarstęs Strazdo rankraštį, nutarė uždrausti jį spausdinti ir pagal statuto § 18 sulaikyti komitete. Apie Strazdo lenkiškąją dedikaciją referavo prof. Borovskis [12], o apie lietuviškus eilėraščius kun. Giniotis [13].

Strazdas, Valmiko raginamas, ryžosi nenusileisti ir kreipėsi su skundu į Vilniaus cenzūros komitetą ir aukštesnes cenzūros instancijas. Iš to kilo nemažas atitinkamų įstaigų susirašinėjimas, apie kurį sužinome iš minėtųjų rankraščių, saugomų Lietuvos mokslo akademijoje Vilniuje. Tie rankraščiai priklausė Vilniaus mokslo apygardos globėjo raštinei, todėl juose randame Vilniaus cenzūros komiteto ir švietimo ministro (jis pasirašydavo Vyriausiojo cenzūros komiteto raštus) raštų originalus, o globėjo raštų tik juodraščius, nes pagal statutą vietinių cenzūros komitetų susirašinėjimas su Petrapiliu ėjo per globėją. Nėra todėl tuose rankraščiuose Strazdo ir Valmiko skundų ir pačių uždraustųjų spausdinti rankraščių, nes juos globėjas, kaip tarpininkas, persiūsdavo su savo raštu iš komiteto ministrui ir atgal.

1827 VIII 15 Strazdas drauge su Valmiku kreipėsi į Vilniaus cenzūros komitetą teiraudamasis, ar 1824 m. įteiktasis Strazdo dainų rankraštis cenzūros aprobuotas; jei ne, prašė jį aprobuoti ir grąžinti jam spausdinti. Cenzorius Jurgevičius pranešė, kad prašomasis rankraštis 1824 IX 30 cenzūros komiteto posėdyje pripažintas draustinu spausdinti dėl kalbos grynumui, skoniui ir minčiai priešingų posakių; pats rankraštis pagal 1804 m. cenzūros statuto § 18 buvęs sulaikytas komitete ir negalįs būti grąžintas; jei Strazdas noris gauti leidimą spausdinti savo veikalą, turįs vėl pateikti jo rankraštį. Strazdas su tuo sutikęs, betgi Valmikas vis tiek reikalavo, kad rankraštis būtų grąžintas autoriui, kaip šio nuosavybė, priešingu atveju ketino skųstis aukštesnei instancijai; be to, reikalavo raštiškos rezoliucijos ant Strazdo prašymo. Cenzūros komitetas 1827 VIII 17 posėdyje nutarė grąžinti Strazdo prašymą, nes nebuvo iš naujo pridėti rankraščiai, o pridėtasis spausdintasis egzempliorius (1814 m. knygelė), kaip be cenzūros leidimo išleistas, buvo sulaikytas. Strazdas skundėsi cenzūros komitetui prie Vidaus reikalų ministerijos. Šis skundą perdavė Vyriausiajam cenzūros komitetui (pagal priklausomumą), kurs 1827 X 7 kreipėsi į Vilniaus mokslo apygardos globėją, prašydamas pareikalauti iš Vilniaus cenzūros komi-

teto pasiaiškiniimo ir pastarąjį su Strazdo skundu ir rankraščiais persiųsti Petrapilin. Gavęs globėjo raštą, Vilniaus cenzūros komitetas vėl peržiūrėjo Strazdo rankraštį ir vėl nutarė uždrausti jį spausdinti. Mat Strazdo lenkiškas dedikacinis eilėraštis neteikiąs skaitytojui nei naudos, nei net malonumo; taigi neturiš nieko, kas reikalautina iš kiekvienos spausdintos knygos. Be to, ten įžeidžiama daugelio žmonių garbė, pvz., Raubos, Šimanskio, pulkininko Ozemblos ir kitų, kurie ten minimi, nurodant net jų gyvenamąsias vietas, ir kurie turbūt visai nenorėtų figūruoti tokiame veikalė. Be to, pats turinys esąs alegoriškas ir todėl galįs duoti pagrindo įvairioms aliuzijoms, o tai esą caro įsakymu uždrausta. Taip pat ir lietuviškas rankraštis *Giesmes Swiatiszkas ir sztvintas* neteikiąs nei naudos, nei malonumo; be to, ten esą vietų, žeminančių tautinę garbę, pvz., kad lietuviai esą kerštingi ir panašiai. Dėl tų priežasčių abu rankraščiai (ir lenkiška dedikacija, ir lietuviški eilėraščiai) esą draustini pagal statuto § 164 [14].

Globėjas, pranešdamas švietimo ministrui Vilniaus cenzūros komiteto pasiaiškiniimus, sutinka, kad Strazdo lenkiškoje dedikacijoje tikrai nesą nieko naudingo nei malonaus, vietomis net ir prasmės nesą. Vis dėlto jis nesutinka, kad Strazdo eilėraščio alegoriškumas priklausytų draustinių politinių aliuzijų rūšiai. Apie lietuviškus eilėraščius globėjas savo nuomonės negalėjo turėti tos kalbos nemokėdamas.

Švietimo ministras 1828 VII 4 atsakė globėjui, kad, Vyriausiojo cenzūros komiteto manymu, Strazdo eilėraščių negalima esą drausti dėl tos priežasties, kad juose nesą nei naudos, nei malonumo, nes pagal 1826 m. cenzūros statuto § 1 tokie veikalai yra leidžiami, jei jie yra bent nežalingi [15]. Taip pat, Vyriausiojo cenzūros komiteto manymu, nėra pagrindo drausti Strazdo lietuviškųjų eilėraščių, išmetus Vilniaus cenzūros komiteto pažymėtas vietas. Jei dedikacijoje Giedraičiui ir yra stambių kalbos klaidų, tai pagal statuto § 154 ir 155 jas reikia duoti ištaisyti pačiam autoriui [16]. Pagaliau čia nieko nesą tokio, dėl ko ten minimieji asmens galėtų jaustis įžeisti. Taigi čia nieko nesą priešingo cenzūros nuostatams ir rankraštis galįs būti spausdinamas, jei vysk. Giedraitis, kuriam dedikacija skirta, duosiąs tam savo sutikimą.

Cituojuamoje cenzūros raštų knygoje yra ir nepasirašyta 1828 VI 27 pastaba (*zapiska*), matyt, tuometinio Vilniaus universiteto rektorius prof. Vaclovo Pelikano, nes prieš tai ton knygon įdėtame švietimo ministro rašt globėjui yra prirašyta: „prie šio prijungiamas p. rektorius raštas“. Rektorius, šiame globėjui skirtame rašte atpasakojęs Vyriausiojo cenzūros komiteto 1828 VI 14 rašto turinį, dar kartą formuluoja, kodėl Vilniaus cenzūros komitetas uždraudė Strazdo rankraštį spausdinti, būtent, 1) kad minėtas kūrinys neteiktų nei naudos, nei

malonumo, be to, be reikalo sumaišo pasaulietiškas dainas su šventomis giesmėmis; 2) kad Šimanskis, Ozembla, Rauba, Ancipiravičius ir kiti turbūt nenorėtų būti minimi tokiaime netikusiam veikalė; 3) jei Giedraičio, tai ir jų sutikimo reiktų pasiklausti prieš spausdinant; 4) toks beprasmiškas veikalas, gavęs cenzūros aprobatą, būtų blogas pavyzdys kitiems.

Vilniaus cenzūros komiteto užsispyrime žūt būt nepraleisti spaudon Strazdo eilėraščių turbūt galime įžiūrėti vilniškių aferų nesimpatiją Strazdui. Juk jis ne kartą gavo teisintis dvasinei vyresnybei, rašyti jai kandžiai ironiškas eksplikacijas ir pakelti visą eilę persekiojimų. Ir štai tolimasis Vyriausiasis cenzūros komitetas Petrapilyje į visą tą cenzūros bylą neutraliai žiūrėjęs, nieko draustino nerado Strazdo rankraštyje, nepripažino Vilniaus cenzūros komiteto argumentavimo pakankamu ir jį sugriovė. Tikrai Vilniaus cenzūros komiteto argumentavimas tėra nelabai vykęs išsukinėjimas, turįs pridengti aiškų nusistatymą prieš Strazdą. Štai mes pažįstame Strazdą kaip didelį lietuviškos liaudies draugą, o Vilniaus cenzūros komitetas imasi neva ginti nuo jo užsipuolimų lietuvių tautinę garbę: mat Strazdas vadinas lietuvius kerštingais ir t.t. Čia aiškų medžiojimas draustinumo argumentų, stengimasis kaip nors rasti vietų rankraštyje, kurios nors ir grynai formaliai atrodytų numatytos cenzūros nuostatuose; mat cenzūros statuto § 164 draudė įžeisti tautinę ar asmeninę garbę. Nežinia, kur Strazdas vadino lietuvius kerštingais. Iš visų 1814 m. spausdintų jo dainų (o tos pačios dainos buvo ir 1824 m. rankraštyje) tik vienoje *Gegužėlėje* Vilniaus cenzūros komitetas turbūt būtų galėjęs rasti tariamą lietuvių tautinės garbės nuplėšimą:

Ale ant jums žiūrėdama,
 Jūsų piktą apsėjimą
 Giedu visuomet verkdama.
 Gailysta man didi ima,
 Kodėl tarp jum tankios zvodos,
 Nors razumni esat žmonės?
 Ustavičnos barnės, zdrodos
 Neturit tarp sau malonės.

Betgi čia ir patsai bukaprotis rusų cenzorius Krasovskis nieko draustino nebūtų įžiūrėjęs. Žinome, kad Strazdas gyvenime neretai susikirdavo su ponija, ne vieną skaudžiai įgeldamas ir nustatydamas prieš save. Tat ar nebus Raubos ir kitų ponų paminėjimas eilėraščiuose svarbiausia jų uždraudimo priežastis?

Vis dėlto Vyriausiasis cenzūros komitetas neįžvelgė, kad Strazdo eilėraščiuose paminėti asmenys galėtų dėl to įsižeisti.

Nors Vyriausiasis cenzūros komitetas ir leido rankraštį spausdinti, betgi jis spaudos ir nebeišvydo. Mat Strazdo draugas Valmikas buvo išvarytas iš Vilniaus Augustavo diecezijon, o Strazdui pačiam Vilnius buvo sunku pasiekti.

Be Strazdo dainų, Valmikas turėjo dar ir kitą konfliktą su cenzūra. 1824 IV Valmikas įteikė Vilniaus cenzūros komitetui arčiau šiuo tarpu mums nežinomo kun. Aleksandro Butkevičiaus lietuvių kalbos gramatikos rankraštį *Kalbrieda Lietuwiskay Lenkiszka Leżuwie mieleyśnieme Żemayciu*. Rankraštis iš karto buvo pasiūstas prof. Leonui Borovskiui, o paskiau prof. Žurovskio peržiūrėta ir 1825 XII 7 leista spausdinti, išbraukus „netinkamus“ pavyzdžius, imtus iš Onufro Koczyńskiego lenkų kalbos gramatikos. Toji gramatika buvo labai populiari, bet dėl gausių patriotinių posakių (pvz., saldu mirti už tėvynę ir t.t.), filaretų-filomatų bylai iškilus, buvo 1824 m. uždrausta vartoti kaip vadovėlis [17]. Užsigulėjęs rankraščiui pas cenzorių, Valmikas kelis kartus skundėsi Petrapiln net reikalaujamas spausdinimą trukdančius Vilniaus cenzūros komiteto tarnautojus nubausti sulaikant jiems atlyginimo mokejimą. Dėl to skundo Valmikas buvo Petrapilio Romos katalikų Dvasinės kolegijos net įspėtas, kad be reikalo nevargintų valdžios savo skundais, o jei turi pretenzijų Vilniaus cenzūros komitetui, kreiptis į Vyriausiąjį cenzūros komitetą Petrapilyje. Matyt, ir ten Valmikas skundė, nes 1827 XII 2 pareikalauta Vilniaus cenzūros komiteto pasiaiškinti. Šis 1828 I 19 atsako rankraštį gražinąs Valmikui, su kuriuo tačiau dabar negalima esą susisiekti, nes jis pašalintas į Augustavo dieceziją. Taip ir tas antrasis Valmiko rūpintasis leidinys nebeišvydo spaudos ir kažkur užsimetė.

NUORODOS

- [1] Pavardė įvairiuose dokumentuose ir įrašuose nevienodai rašoma, dažniau betgi pirmąja lytimi. Jis pats pasirašydavo Vincu Martinijonu iš Valmusų Valmiku. Kartais tačiau ir abi lytis pavartodavo, pvz., viename teismo rašte pasirašo Wincenty Martynian z Walmusow Walmik alias Wilmik (*Kurjer litewski*, 1825, nr. 83, dodatek). 1826 m. žemaitiškų kantičkų antraštėje skaitome, kad jos yra išleistos „per [...] kunigą Wincenta Martiniona iz Walmusu Walmiko arba Wilmiko“.
- [2] Plg. V. Biržiška, *Lietuvių bibliografija*, d. II, Kaunas, 1926, nr. 550.

- [3] Cit. iš 1831 m. leidimo.
- [4] „Kada auszra jau užteka“, 1831 m. leidimo p. 591.
- [5] M. J. Suchomlinov, *Izsledovanija i statji po russkoj literature i prosveščeniju*, t. 1, S. Peterburg, 1889; A. M. Skabičevskij, *Očerki russkoj cenzury (1700–1863 (g.))*, S. Peterburg, 1892; VI. Rozenbergo ir V. Jakuškino str. knygoje *Russkaja pečat' i cenzūra o prošlom i nastojaščem*, Moskva, 1905; „Ustav o cenzure [1804 VII 9]“, *Polnoe sobranie zakonov Rossijskoj Imperii*, t. 28, p. 439–444; „Ustav o cenzure [1826 VI 10]“, *Polnoe sobranie zakonov*, rink. II, t. 1, 1830, p. 550–571.
- [6] M. J. Suchomlinov, *Izsledovanija i statji...*, p. 413.
- [7] Ten pat, p. 398.
- [8] Ten pat, p. 182.
- [9] Ten pat, p. 116.
- [10] *Russkaja pečafi cenzūra ...*, p. 30.
- [11] M. J. Suchomlinov, *Izsledovanija i statji ...*, p. 422–423.
- [12] Leonas Borovskis (1784–1846), gudų kilmės Vilniaus universiteto literatūros profesorius (1816 adjunktas, 1821 ekstraordinarinis prof., 1824 ordinarinis prof.).
- [13] Kun. Juozas Giniotis (1784–1864), 1817 baigęs Vilniaus vyriausiąją seminariją išventintas kunigu, 1823 teologijos magistras, 1813 Eržvilko vikaras, 1822–1826 Vilniaus vyriausiosios seminarijos prefektas, 1825 Žemaičių kanauninkas, 1843 oficiolas. Litanistikos dalykai jam nebuvo svetimi, pvz., jis yra davęs lietuvių liaudies dainų Daukanto 1846 m. rinkiniui (*Lietuviškoji enciklopedija*, t. IX, Kaunas, 1941, p. 3).
- [14] 1826 m. cenzūros statuto § 164: „Taip pat draudžiamas kiekvienas literatūros ir dailės veikalas, priešingas geriems papročiams, padorumui ar tautinei ir asmeninei garbei.“
- [15] Statuto § 1: „Cenzūros įsteigimo tikslas yra tas, kad literatūros, mokslo ir dailės veikalams, leidžiant juos pasaulin knygų spausdinimo, graviravimo ir litografijos būdu, būtų duota naudinga ar bent nežalinga tėvynės gerovei kryptis.“
- [16] Statuto § 154: „Veikalai ir rankraščiai tėvynės kalba, kuriuose aiškiai nusižengiama rusų kalbos taisyklėms ir grynumui arba kurie pilni gramatikos klaidų, neleidžiami spausdinti be tinkamo iš autorių ar vertėjų pusės pataisymo.“ § 155: „Ši taisyklė

galioja ir svetimomis kalbomis spausdinamų knygų ir rankraščių atžvilgiu, jei jie yra pilni stambių klaidų ir nusižengimų kalbos taisyklėms.“

[17] S. Pigoń, „Występné ksiązki“, *Z dawnego Wilna*, Wilno, 1929, p. 67–69.

PRIEDAI

A

Iš rankraščio nr. 389 (Lietuvos mokslo akademija, buvusioji Vilniaus lenkų mokslo draugija)

Vilenskij Universitet. Mesiačnyja donesienija soveta i Cenzurnago komiteta s vypiskami iz žurnala Cenzurnago komiteta s 17 Aprelia 1824 goda.

Vypis iz Žurnala Cenzurnago komiteta pri Imperatorskom Vilenskom Universite za sentiabr' mesiac 1824 goda.

Zaglavie rukopisi napečatannoj knigi ili sočinenija

37. Giesmes Swietiszkas. Rukopis, Stichi na litovskom dialekte, s posviaščeniem stichami polskimi.

Čislo stranic

18

Kogda predstavleno v komitet cenzurnyj

Predstavleno 16 sentiabria.

Prozvanie cenzora, kotoryj razsmatriveal rukopis ili nepečatannuju knigu

Razsmatriveano v zasedanii komiteta. Posviaščenie razsmatriveal professor Borovskij, o

Litovskich stichach položil mnenie ksenz prefekt Ginijat.

Prozvanie i imia izdatelia ili avtora est li izvesten

Ksenz Antonij Jezierža Drozdovskij.

Vsia li rukopis odobrena ili s nekotorymi isključenijami

Zapreščeno pečatat i po šile Ustava § 18 opredeleno zaderžat v Komitete rukopis;

avtoru že o tom dar' znat' za raspiskoju.

Kogda obratno otdano

—

Statskij Sovetnik, Cenzurnago komiteta člen
Ignatij Reška

B

Iš rankraščio nr. 388

Vilenskij Universitet. O učreždenii Cenzurnago Komiteta i opredelenii v onyj činovnikov. Nač. 12 sentiabria 1824.

Wileński Uniwersytet o ustanowieniu Komitetu Cenzury i przeznaczeniu do niey urzędników. Tu znayduią się i uzalenia autorów na cenzurny komitet.

I

Vyriausiojo cenzūros komiteto 1827 X 7 raštas nr. 329 Vilniaus mokslo apygardos globėjui (originalas)

Ministerstvo Narodnago Prosveščeniya.

Glavnyj Cenzurnyj Komitet.

S. Peterburg 7 oktiabria 1827 N 329

O žalobe ksendza Drozdovskago.

Gospodinu Popečiteliu Vilenskago Učebnago Okrugą.

Cenzurnyj Komitet Ministerstva vnutrennich del preprovadil v glavnyj Cenzurnyj Komitet prislannuju v onnyj žalobu Vilenskoj Gubernii Velikomirskago poveta. Plebanii Komajskoj Ksendza Antonija Drozdovskago na Cenzora Vilenskago Cenzurnago Komiteta Jurgeviča. Poeliku? že na osnovanii § 79^{go} Ustava o Cenzure žaloby izdatelej na Cenzurnye Komitety dolžny postupat' črez G. G. Popečitelej Učebnych Okrugov vmeste s rukopisju i objasneniem Komitetą: to imeja čest' prepovadit' pri sem k Vašemu Vysokoprevoschoditelstvu pomianutuju žalobu G. Drozdovskago, s priloženiem pri onoj, pokornejše prošu vas, Milostivyj Gosudar', istrebovat' po onoj objasnenie Vilenskago Cenzurnago Komiteta, a takže i rukopisi G. Drozdovskago, dostavit' mnie onye, s vozvraščeniem i samoj žaloby.

Ministr Narodnago Prosveščeniya

A. Šiškov

Predsedatel' Glavnago Cenzurnago Komiteta

Inžiner General Lejtenant

[*parašas neišskaitomas*]

II

Globėjo 1827 X 26 raštas nr. 1295 Vilniaus cenzūros komitetui (juodraštis)

Atpasakojęs ministro ano rašto turinį, globėjas rašo:

v sledstvie sego preprovaždaja pomianutuju žalobu s priloženiem pri onoj

v Vilenskoj cenzurnyj Komitet, predlagaju predstavit' mne po sodержanii onoj nadležaščee objasnenie, pri čem prislat' mne i rukopis G. Drozdovskago vmeste s ego prošeniem dlia dostavlenija v sego [...] g. Ministru.

III

Vilniaus cenzūros komiteto 1827 XI 10 raštas nr. 100 globėjui (originalas)
Gospodinu Popečiteliu Vilenskago Učebnago Okrug.

Vsledstvie predpisanija Vašego Vysokoprevoschoditelstva ot 26-go prošlago oktiabria za N^m1295, o dostavlenii objasnenija po žalobe ksendza Antonija Drozdovskago na cenzora Jurgeviča, Vilenskij Cenzurnyj Komitet čest' imeet Vašemu Vysokoprevoschoditelstvu donesti sledujuščee:

Označennij ksendz Drozdovskij vmeste s byvšem Vikariem Vilenskoj Kafedralnoj cerkvi ksenzom Martinijanom Vilmikom podal donesenie v sej komitet ot 15-go prošlago avgusta želaja, daby predstavlenija im v 1824 godu v prežnij Cenzurnyj Komitet dve rukopisi, – odnu pod zaglaviem: *Dedykacya J. O. X. Józefowi Giedroyciowi Biskupowi Księstwa Zmuydzkiego i Kawalero-wi różnych orderów. Arye pasterskie*, a druguju pod zaglaviem *Giesmes Swiatsyzkas ir szwintas*, estli one uže odobreny, emu vozvratit' dlia napečatanija, eželi že neodobreny, čtoby tot čas odobrit' i emu vozvratit'. Pri sem predstavil ekzempiar knižki napečatannoj 1814 goda v Vilne bez odobrenija Cenzury.

Cenzor Jurgevič priniav takovoe ego ksendza Drozdovskago prošenie i sdelav vypravku po delam Cenzurnago Komiteta objavil emu, čto trebujemyja im rukopisi razsmotreny uže prežnim Cenzurnym komitetom v polnom ego sobranii 30-go sentiabria 1824-go goda i zapreščeny k napečataniju, po pričine – vyraženij protivnych čistote jazyka, vkusu i razsudku, a na osnovanii § 18-go prežniago ustava o cenzure uderžany v komitete, pročital emu takovoe opredelenie onago komiteta i upomianutyj paragraf ustava: objaviv pri tom, čto po sim povodam označennija rukopisi vozvraščeny byt' ne mogut, no čto eželiby želal prositel' imet pozvolenie na napečatanie svoego sočinenija, to sleduet emu predstavit' vnov rukopisi onago na razsmotrenie nynešnemu komitetu na čto ksendz Drozdovskij i soglasilsia, no ksendz Vilmik nastaival, čtoby označennija rukopisi kak sobstvennost' sočinitelia byli emu vozvraščeny, i čto, eželi ne budet' udov-letvoreno ego želaniju, žalovatsia budet vyšnemu načalstvu, pri tom želal pismennoj na prošenie ksendza Drozdovskago rezolucii.

Cenzurnyj Komitet v zasedanii 17-go prošlago Avgusta, razsmatrev takovoe ksendza Drozdovskago prošenie opredelil, vozvratit' onoe z nadpisju, po tomu čto nebylo vnov' priložennyh pri onom upomianutyh rukopisej, a vmesto

onych napečatannyj ekzempiar pod zaglaviem: *Giesmes Swiatiszkas*, kotoryj poeliku zakliučaet teže samye pesni, kotorye nachodiatsia v zapreščennoj rukopisi i napečatan bez odobrenija Cenzury; to i zaderžan v Komitete.

Nyne Komitet rozsmatrev v nov' označennyja rukopisi, našol čto pisannaja na polskom jazyke pod zaglaviem *Dedykacya* i pr. 1) ne sootvetstvujet obščej celi, kotoroj vse pečatnyja knigi dolžny odnositsia; ibo ne zakliučaet v sebe ni polzy, ni daže prijatnosti. 2) oskorbliaet ličnuju čest mnogich liudej, kotorych avtor imenuet, označaja mesto ich žitelstva, kak na pr. polkovnika Ozembly, G. G. Rouby, Šimanskago i t. d. kotorye v takom sočinenii verojatno neželaliby byt' pomeščeny; na konec soderžanie sego stichotvorenija est allegoričeskie i možet dat povod k alluzii, čto Vysočajše zapreščeno. Ravnym obrazom i v drugoj rukopisi na žmudskom jazyke pod zaglaviem *Giesmes Swiatiszkas ir Szwintas* krome toho, čto v onoj net ni polzy ni prijatnosti, no naprotiv zakliučajutsia mesta protivnyja česti narodnoj kak napr.: Litovcy sut zlobny ljudi i t. p. Po semu obe sie rukopisi na osnovanii 164 § ustava o cenzure podležat zapreščeniju.

Čto že kasaetsia do žaloby ksendza Drozdovskago izjasnennoj v ego proše-nii, to vyše izložennoe objasnenie dokazyvaet onoj nespravedlivost'.

Takovoe objasnenie Vilenskij cenzurnyj komitet čest' imeet predstavit' na blagousmotrenie Vašemu Vysokoprevoschoditelstvu vmeste s prošeniem ksendza Drozdovskago i upomianutymi v onoj rukopisiami, a takže s označennym napečatannym ekzempiarom.

Predsedatel *Adam Povstanskij*
Sekretar *Michajlo Vasiljev*

IV

Globėjo 1827 XI raštas švietimo ministrui (juodraštis)

Atsakydamas į švietimo ministro (Vyriausiojo cenzūros komiteto) 1827 X 7 raštą nr. 329, globėjas atpasakoją Vilniaus cenzūros komiteto 1827 XI 10 d. rašto nr. 100 turinį.

Toliau rašo:

Za sim zakliučaet Vilenskij Cenzurnyj Komitet, čto žaloba ksenza Drozdovskago est' nespravedлива. Pri takovom objasnenii Vilenskij cenzurnyj Komitet predstavil mne i upomianutye v prošennii G. Drozdovskago rukopisi, a takže označennyj Ekzempiar Litovskich ili žmudzkich stichotvorenij.

Ja po razsmotrenii polskoj rukopisi u sego preprovoždaemoj, ne vchodia v protčem v suždenie o poetičeskom dostoinstve sego stichotvorenija, nachožu

tolko, čo soderžanie onogo [*išbraukta*: možet byt' neskolko zanimatelno po mestnym sootnošenijam i dlia osob v onom nazvannyh, v protčem ono konečno] ne zaključaet v sebe netokmo [netolko?] ničego poleznago ili prijatnago [*išbraukta*: dlia vsech voobšče čitatelej], no nekotoryje mesta ne imejut daže smysla. Čto kasaetsia do allegorii ili alliuзии, kotoruju Vilenskij Cenzurnyj Komitet nachodit v sem stichotvorenii i po povodu kotoroj priznaet onoe takže podležaščim zapreščeniju, to ja somnevajus [*viotoj išbraukto*: to ja polagaju], čo by allegorija ili alliužija, kotoraja v upomianutom stichotvorenii [*išbraukta*: v koem stichi Selskago žitelia upodobljajutsia pastuškam] prinadležala [*ištaisyta iš*: ne prinadležit] k tem nepozvolitelnyh alliužijam, v razsuždenii koich po Vysočajšemu poveleniju predpisano v predloženiі Vašego Vysokoprevoschoditelstva ot 13-go sentiabria za nr. 1377 čtoby cenzūra smotrela s bolšuju osmotritelnostju na alliužii v stichach, pomeščaemyh v publičnyh listkach, kotoroj smysl v političeskom otnošenii možet podat' povod k različnym nelepym razsuždenijam i tolkam.

Predavaja vse sii obstojatelstva v sobstvennoe blagorazsmotrenie Vašego Vysokoprevoschoditelstva, obiazvajus ešče prisovokupit', čo ja o litovskich ili žmudskich stichotvorenijach, takže u sego preprovoždaemyh, po neznanii sego jazyka, sobstvennogo zaključeniya sdelat' ne mogu [*viotoj išbraukto*: nikakogo suždenija imet' ne mogu]. Dostavlennoe mne ot Vašego Vysokoprevoschoditelstva podlinnoe prošenie ksenza Drozdovskago imeju čest' u sego vozvratit'.

V

Vyriausiojo cenzūros komiteto 1827 XII 2 raštas nr. 444 globėjui (originalas)
Gospodinu Popečitelii Vilenskago Učebnago Okrugā.

Cenzurnyj Komitet Ministerstva vnutrennich del preprovodil v Glavnyj Cenzurnyj Komitet prislannuju v onnyj žalobu Vice Pralata Vilenskoj kafedry Svjaščennika Vikentija Martinijana Janoviča iz Valmov Valmusov Valmika, na byvsij Vilenskij Cenzurnyj Komitet.

Poeliku? že na osnovanii § 79 Ustava o Cenzure žaloby izdatelej na Cenzurnye komitety dolžny postupat' črez Gospod Popečitelej Učebnyh okrugov vmeste s rukopisju i objasneniem komiteta, to imeja čest' preprovodit' pri sem k Vašemu Vysoko prevoschoditelstvu pomianutuju žalobu G. Janoviča, pokorniejše prošū Vas, Milostivoj Gosudar' moj, istrebovat' ot Vilenskago Cenzurnago komiteta, nadležaščija objasnenija po onoj žalobe iz del byvsago

Cenzurnago Komiteta, a takže i rukopis A. Butkeviča bude onaja v Komitete nachoditsia, i dostavit' mne onyja s vozvraščeniem i samoj žaloby.

Ministr Narodnago Prosveščeniija A. Šiškov

Predsedatel

Inžiner General Lejtenant [*parašas neišskaitomas*]

VI

Globėjo 1827 XII 18 raštas nr. 1798 Vilniaus cenzūros komitetui (juodraštis)

Globėjas atpasakoja ministro 1827 XII 2 rašto nr. 444 turinį ir prašo, siunčiant paaiškinimą, grąžinti ir čia pridedamąjį skundą.

VII

Vilniaus cenzūros komiteto 1828 I 19 raštas nr. 28 globėjui (originalas)

Gospodinu popečiteliu Vilenskago Učebnago Okrugą

Vsledstvie predpisanija Vašego Vysokoprevoschoditelstva ot 18 Dekabria istekšago goda za nr. 1798, o dostavlenii objasnenija na priložennoe pri onom prošenie Vice Prelata menšago kapitula, Vice Kantora i Vikarija Vilenskoy Kafedry Sviaščennika Vikentija Martinijana iz Valmov Valmika, v ktorom žaluetsia na byvsij Cenzurnyj komitet, čto sej perederžal u sebia značitelnoe vremia predstavlennuju im dlia odobrenija rukopis pod zaglaviiem *Grammatyka Litewsko Polska*, a na glavnoe učilišč pravlenie, budtoby emu ne vozvratilo preprovoždennyh v onoe pri žalobe 27 listov priloženi; Vilenskij Cenzurnyj Komitet čest' imeet donesti sledujuščee:

1) Iz del prežniago komiteta okazalos', čto označennyj Sviaščennik Valmik predstavil rukopis pod zaglaviiem: *Kalbrieda Lietuviszkay Lenkiszka Ležuwie mieleyšnieme Žemayciu* sočinennuju sviaščennikom Aleksandrom Butkevičem na 168 stranicach v četvertuju doliu lista, kotoraja po razsmotrenii byvsim Cenzorom Žukovskim i izkliučenii im nepriličnyh primerov počerpnutyh iz polskoj Grammatiki sviaščennika Kopčinskago. 7-go Dekabria 1825 goda pečatat' dozvolena i vozvraščena emuže sviaščenniku Valmiku. Skolko že vremeni označennaja rukopis ostavalas' u Cenzora, o tom za nepredstavleniem onoj Valmikom pri prošeni v Komitet, ne izvestno.

2) Ne dovolstvujas' upomianutyj Valmik takovym pozvoleniem na napečatanie onoj rukopisi, vošol v Cenzurnyj Komitet s prošeniem ot 17-go Dekabria togože 1825 goda želaja, daby vyšeskazannaja rukopis' vtorično byla razsmotrena, no kak onoj do sele ne predstavil v Komitet, to i nevozmožno bylo udovletvo želaniju prositelia.

Pričem komitet čest' imeet preprovođit' obratno prošenie Sviasčennika Valmika i vmeste Vašemu Vysokoprevoschoditelstvu donesti čto on ukazom Rimsko-kataličeskoj Duchovnoj kollegii iz 1-go Departamentą 5-go Sentiabria 1827 goda (koego kopija u sego prilagaetsia) udalion v Avgustovskuju Eparchiju čto v Carstve polskom, a po tomu i nevozmožno bylo imet' ot nego objasnenija gde nachoditsia upomianutaja im rukopis.

Predsedatel Vilenskago cenzurnago komiteta

Adam Povstanskij

Sekretar *Michajlo Vasiljev*

VIII

Globėjo 1828 II 16 raštas nr. 125 švietimo ministrui (juodraštis)

Globėjas atpasakoja Vilniaus cenzūros komiteto 1828 I 19 rašto turinį ir pareiškia, kad jam komiteto pasiaiškinimas atrodo patenkinamas.

IX

Výriausiojo cenzūros komiteto 1828 IV 18 raštas nr. 312 globėjui (originalas)

Soglasno izložennomu v predstavlenii vašego vysokoprevoschoditelstva ot 16 fevralia sego goda za N 125, objasneniju Vilenskago Cenzurnago Komiteta na sčet žaloby Sviasčennika Janoviča, ja pokornejše prošu vas Milostivyj Gosudar' moj, sdelat' nadležaščee rasporiaženie, o objavlennii sviasčenniku Janoviču pričin, po kotorym prosba ego ne mogla byt' udovletvorena.

Ministr Narodnago Proseveščeniija *A. Šiškov*

Predsedatel Inžiner General Lejtenant

[*parašas neišskaitomas*]

X

Globėjo 1828 V 9 raštas nr. 654 Vilniaus Cenzūros komitetui (juodraštis)

Globėjas atpasakoja švietimo ministro 1828 IV 18 rašto turinį ir prašo painformuoti apie tai kun. Janavičių (t.y. Valmiką).

XI

Výriausiojo cenzūros komiteto 1828 VI 14 raštas nr. 398 globėjui (originalas)

Ministerstvo Narodnago Proseveščeniija

Glavnyj Cenzurnyj Komitet

V S. Peterburge 14-go Ijunia 1828 N 398

Otvet na N1537

[*pieštuku prirašyta*: k semu prisovokupliaetsia zapiska G. Rektora]
Gospodinu Popečiteliu Vilenskago Učebnago Okrugā.

Vsledstvie žaloby na vilenskij Cenzurnyj Komitet Vilenskoj Gubernii Vilkomirskago Poveta Plebanii Komajskoj ot ksendza Antonija Drozdovskago, Glavnyj Cenzurnyj Komitet po razsmotrenii rukopisi: *Dedykacya J. O. X. Jos. Giedrojciowi* na Polskom jazyke i *Giesmes Swiatyszkas* na Litovskom ili Źmudskom, predstavil mne, čto po mneniju onago, sii stichotvorenija ne mogut podležat' zapreščeniju po toj pričine, čto o nich ne zaključaetsia ni polza ni prijatnost', ibo Vysočajše utverždennym v 10 den Ijunia 1826 goda Ustavom o Cenzure (§ 1) dopuskajutsia takogo roda izdaniija kol' skoro oni po krajnej mere bezvredny. V razsuždenii Źmudzkich pesnej v osobennosti, Glavnoj Cenzurnoj Komitet nachodit, čto za isključeniem zamečennyh vilenskim Cenzurnym Komitetom mest, ne nastoit nikakogo prepiatstvija k propusku onych. Ravnym obrazom i posviaščenie Episkopu Samogitskomu kniazju Gedrojciu, chotia i soderžit v sebe nekotoryja grubija ošibki protiv jazyka i smysla, zamečennyja vilenskoj Cenzuroju, no po semu ne podvergaetsia zapreščeniju Ustavom po ktoromu (§ 154 ir 155) sii ošibki dolžno predostavit' ispravit' samomu sočiniteliu. Vpročem že ono ne zaključaet' v sebe ni kakich obidnyh do ličnosti odnosiaščichsia vyraženiij i otzyvov, koimi upominaemyja v onom osoby mogliby oskorbitsia i, buduči napisano v Pastušeskom i Romantičeskom rode, ne soderžit v sebe ničego protivnago pravilam Cenzury, i potomu po mneniju Glavnago Cenzurnago Komiteta možet byt' udobreno k napečataniju, esli tolko Episkop Kniaz Gedrojć k koemu ono odnositsia predvaritelno izjavit' svoe na to soglasie.

Utverdiv takovoe zaključenie Glavnago Cenzurnago komiteta pokorniejše prosu Vaše Vysokoprivoschoditelstvo predložit' o tom Vilenskomu Cenzurnomu Komitetu, prilagaja pri sem i samyja rukopisi stichotvorenija ksendza Drozdovskago.

Ministr Narodnago Prosvješčenija
General ot infanterii *kniaz Liven*
Predsedatel Inžiner General Lejtenant
[*parašas neišskaitomas*]

XII

Rektorius pastabos (nuorašas)

[*prirašyta*: 27 Ijunia 1828]

Zapiska

Na otnošenie G. Ministra Narodnago Prosveščeniya ot 14 Ijunia sego 1828 goda za N 398 k Ego Vysokoprevoschoditelstvu Gospodinu Popečitelju Vilenskago Učebnago okruga.

Po žalobe ksendza Antonija Drozdovskago koego sočinenije pod zaglavijem *Dedykacya J. O. X Jos. Giedroyciowi i Giesmes Swiatizskas* Vilenskij Cenzurnyj Komitet zapretil k izdaniju v svet, Glavnij cenzurnyj komitet položil mnienie svoe, čto onoe ne zaključaja v sebe ni polzy ni daže priyatnosti na osnovanii § 1 Ustava o Cenzure Vysočajše v 10 den Ijunia 1826 goda utverždennago za isključenijem nekotorych mest soderžajuščich grube ošibki protivu jazyka i smysla ne podvergaetsia zapreščeniju i čto onoe ne zaključaet ni kakich obidnych do ličnosti odnosjaščichsia vyraženij i buduči napisano v pastušeskom i romantičeskom rode ne soderžit v sebe ničego protivnago pravilam cenzury a potom i možet byt' odobreny k napečataniju.

Vilenskij cenzurnyj komitet razsmatrivaja sie sočinenie preispolnennoe grubymi ošibkami kak protivu jazyka tak i smysla prederživajas § 1 ustava o Cenzure 1826 goda vysočajše utverždennago zapretil pečatať onoe po sledujuščim povodam.

1) Čto ono v celom svoego sostave nezaključaet polzy i naprotiv buduči napisano vo mnogich mestach bez smysla mešaet ešče sviaščennyja pesni s svetskimi.

2) Čto imianuet lica, kotoryja možeby ne želali byt' pomeščeny v stol' durnom sočinenii, kak naprimer Ozembly, Rouba, Ancyporoviča, Šimanska-ga i pr.

3) Čto eželi predpisyvaetsia sprosit' pozvolenija kniazia Gedrojcia, poželaet li on posviaščeniya sebe označenoj rukopisi, to sleduet sprosit' i pročich lic, kotoryje poimianovany v sem sočinenii.

4) Čto stol' bezsmyslennoe sočinenie imeja odobrenie cenzury, služiloby primerom dlja drugih a posemu pričinaloby vred dlja podražatelej.

C

Iš Vilniaus Romos katalikų konsistorijos archyvo

Ukazy R. K. D. Kollegii 1822, 1823, 1824, 1825 i 1826 g. Nr. 19

Ukaz Ego imperatorskago Veličestva Samoderžca vsereossijskago, Rimsko Katoličeskoj Duchovnoj Kollegii iz 1^{so} Departamenta, Vilenskoj Rimsko Katoličeskoj Duchovnoj Konsistorii.

Po ukazu Ego imperatorskago Veličestva, sej Departament slušav predloženie Ego Vysokoprevoschoditelstva G. Ministra Narodnago Prosveščeniya Glavnoupravliajuščago Duchovnymi delami inostrannyh ispovedanij v koem izjasniaya: čto nazyvajuščij sebia viceprelatom i podkantorom Vilenskoj kafedry, Vikentij Valmik v prislannom na imia Departamenta narodnago prosveščeniya ot 21^{so} fevralia 1826^{so} goda prošeniij izjesnial, čto v aprele mesiače 1824 goda predstavil on predsedatelii Vilenskago cenzurnago komiteta profesoru Reške rukopis' sočinenoj Ksenzom Butkevičem litovsko polskoj grammatiki čto v mae mesiače togože goda rukopis' sija peredana byla dlia razsmotrenija professoru Leonu Bobrovskomu [*klaidingai vietoj*: Borovskomu] a ot nego spustia neskol'ko nedel' perešla v ruki k profesoru Žurovskomu, kotoryj proderžav bolee polutora goda, razrešil k napečataniju za isključeniem vvedeniya i drugih pribavlenij sostavljajuščich šest' listov da dvuch listkov vziatyh iz pečatnago bukvaria, čto prositel' tri raza obraščalsia v cenzurnyj Komitet o dozvolenii napečatat' grammatiku so vsemi pribavlenijami, no po izjasneniju Ego nepolučil zakonnago rešenija, krome oskorbitelnyh otzyvov ot Sekretaria Jurgeviča. Po semu ksenz Valmik prosil 1° ustanovit proizvodstvo žalovanie vsem členam cenzurnago Komiteta i sekretariu Jurgeviču do rešenija sego dela. 2°, naznačit' drugih bezpristrastnyh cenzorov poimenovannyh vproše-nii 3° voznagradiť emu izderžki po perepiske v tečenii dvuch let 4°, dozvolit' nemedlenno napečatat' Grammatiku; 5° prežnyh cenzorov i po vychode sej knigi podvergnut' zakonnomu nakazaniju; 6° vydat' kopiju z rezolucii kakaja posleduet, vozvrativ emu i prilozhenija predstavlennija pri prošeniij i 7° pošliny za gerbovuju bumagu otnešt' na sčet cenzorov. Prošenie sie kak pisannoe v meste s prilozhenijami na prostoj bumage po sile ukaza pravitelstvujuščago senata 4^{so} Dekabria 1821^{so} goda ostavleno bez dejstvija, Ksenz Valmik obraščalsia v Departament narodnago prosveščeniya ešče s dvumia prošeniijami ot 20^{so} Junia i 14^{so} oktiabria 1826^{so} goda po tomu že predmetu kotoryja po prežnej pričine ostavlenny bez proizvodstva. Nyne v prislannom v nov' prošeniij Valmik prosit podvergnut' kogo sleduet vzyskaniju za samovlastnoe budto odvrščenie emu raporta ego ot 27^{so} jenvaria sego goda za No 78 s protivozakonnoju

nadpisju, o kakom raporte ego Departamentu prosveščeniya vo vsia neizvestno, iz posledniago prošenija Valmika prilagaemago pri predloženi kollegija uvidet netol'ko neosnovatelnost' ego trebovanij i nesobliudenie predpisannago zakonami poriadka v razsuždenii podači žalob no vmeste ukoritelnyja i derzkija vyraženiya. Po semu Ego-Vysokoprevoschoditelstvo predlagaet Kollegii predpisat' komu sleduet, zapretit' Sviaščenniku Valmiku, daby on neosmelivalsia vpred' nedelnymi žalobami i predstavlenijami zatrudniat' načalstvo. A esli on imeet osnovatel'nuju pričinu byt' nedovolnym dejstvijami členov Vilenskago cenzurnago komiteta, to ot nego zavisit obratitsia o tom s pros'boju v glavnyj cenzurnyj Komitet, razsmotreniju koego takovyja dela podležat.

Prikazali: s propisaniem onago predloženiya, i s priloženiem kopii prašeniya Sviaščennika Valmika, poslat' v onuju Konsistoriju ukaz, predpisav onoj, zapretit' pomianutomu sviaščenniku Valmiku, čtob on vpred' neutruždal nedelnymi žalobami i predstavlenijami načalstvo, pod opaseniem neminuemago postuplenija s nim po vsej strogosti zakonov, i v tom obiazat' ego podpiskoju; v pročem imet' onaja Konsistorija objavit' Emu Valmiku, čto esli on imeet osnovatel'nuju pričinu byt' nedovol'nym dejstvijami členov Vilenskago cenzurnago Komiteta, to o tom možet obratitsia s pros'boju v Glavnyj cenzurnyj Komitet; o čem k svedeniju donesti Ego Vysokoprevoschoditelstvu G. Ministru narodnago prosveščeniya, Glavnoupravliajuščemu Duchovnymi delami inostrannyh ispovedanij i Kavaleru.

Maja 17 dnia 1827^{so} goda.

Assessor Prelat *Matfij Kopalinskij*

D

Vilniaus Romos katalikų konsistorijos archyvas. Personalinės kunigų bylos

I

Dzieło

za Ukazem Rzymsko katolickiego duchownego Kollegium 1. Departamentu po przedłożeniu JW-go Ministra Szyszkowa o zobowiązanie Rewersem Wikaryusza katedry wileńskiej X. Walmika iżby nieważył się utrudzać wyższych władz swemi petitami iak to uczynił skarżąc się na Komitet Cenzury Wileńskiej o zatrzymanie daney do teyże Cenzury Grammatyki Litewsko Polskiej przez X. Butkiewicza ułożoney. –

weszło 25 maia 1827.

II

Do Rzymsko-Katolickiego Wileńskiego Konsystorze
od
Niżej podpisanego
– Raport

Ukaz z Wileńskiego Rzymsko-Katolickiego Konsystorza w roku teraz idącym Maja 27 dnia za N. 857 dany, ażeby X. Walmik Wikaryusz Katedry Wileńskiej nieważył się nadal niedorzecznemi pismami utrudzać władze wyższe, jak to uczynił przez skargi na Komitet Cenzury Wileńskiej do Departamenta Narodowego oświecenia i Głównego Rządu Szkół zanoszone, wspomnianemu X. Walmikowi objawiłem, a następnie jaki od tegoż X. Walmika otrzymałem Rewers, taki przy niniejszym Raporcie mam honor w prześwietnym Konsystorzu złożyć. –

X. *Justyn Węglewski*
vice Dziekan Wileński
N. 49.
1827 roku
Czerwca 4 d.

III

Niżej podpisany daię niniejszy Rewers vice Dziekanowi Wileńskiemu WJX-dzu Justynowi Węglewskiemu, wtem: iż obiawił Ukaz Konsystorza Rzymsko Katolickiego Duchownego 1-go Departamentu Maia 17-go dnia za N-m 836 Nastaly przez który Duchowne Kolegium w stosowność przelożenia JW. Ministra Narodowego Oświecenia Główny Zarządzającego Duchownemi Dzielami Obcych wyznań i Kawalera, aby nieutrudzać wyższe władze skargami na Komitet Cenzury Wileńskiej lecz aby udawać się z prośbą do Głównego Cenzury Komitetu. W czen niniejszy Rewers własnoręcznie podpisuię.

Vice Pralat Kapituły mniejszey,
Podkantor i Wikaryusz Katedry Wilenskiej
Wincenty-Martynian Janowicz
z Walmow Walmusow Walmik
1827 r.
Junii 3-o dnia.
[1944]